

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Amerika: een middenklasse komt niet uit de lucht vallen

Maakte een scala aan overheidsprogramma's van de naoorlogse decennia in Amerika de gloriejaren van de middenklasse, sinds de regering-Reagan staat deze klasse onder druk, door bewust beleid om de verschillen te vergroten. Om een brede middenklasse te behouden, zal Amerika moeten kiezen voor een actiever overheidsbeleid.

door *Frans Verhagen*

De auteur is publicist en Amerikakenner.

EEN REKBAAR BEGRIP

De droom dat zelfs een arme sloeber een fortuin kan vergaren door een voorbeeldig leven, is misschien wel Amerika's sterkste sociale drijfveer. Sociale mobiliteit is de Amerikaanse droom. Die houdt in dat er armen en rijken zijn, maar dat die groepen geen gesloten bastions vormen, en dat in een samenleving die op meritocratie is gebaseerd, mensen omhoog komen op basis van hun capaciteiten en hun prestaties.

Volgens diverse onderzoeken gelooft minstens 80 procent van alle Amerikanen in deze droom. Dit hardnekkige optimisme laat zich niet ondermijnen, ook al lijken sinds 1975 de mobiliteit verminderd en de inkomensverschillen toegenomen. Het gevolg is dat ouderlijk inkomen nu de beste voorspeller is van het inkomen van Amerikaanse kinderen. Amerikanen dromen, maar in Europa is de mobiliteit feitelijk een stuk groter.

Mobiliteit blijkt lastig te meten. Onderzoekers verschillen van mening of zij is afgenomen of gelijk gebleven. Een studie van de *Federal Reserve Bank of Boston* concludeerde dat in de jaren tachtig minder huishoudens in een hogere groep terecht kwamen dan in de jaren zeventig, en in de jaren negentig nog weer minder. Een studie van het *Bureau of Labor Statistics* vond dezelfde trend.

Dit zegt op zichzelf nog niet veel over de middenklasse. Desgevraagd

reket 80 procent van de Amerikanen zichzelf daartoe. Daar heb je dus niet veel aan. *The New York Times* stelde vast dat maar 1 procent van de Amerikanen zichzelf *upper class* vindt – dat is blijkbaar niet chique. Tegelijkertijd acht slechts 7 procent zich *lower class*. *Working class* roept minder weerstand op. Daartoe rekenden zich tot voor kort de fabrieksarbeiders die meer dan 20 dollar per uur verdienden en die qua leefstijl zichzelf in de

middenklasse plaatsten: eigen huis, twee auto's, boot.

Middenklasse is dus een rekbaar begrip. Laten we voor het gemak die tussenliggende quintielen aanhouden, inkomens grofweg tussen de 30.000 en de 100.000 dollar – de meesten zonder een afgemaakte universitaire basisopleiding (*college*). Dat de middenklasse onder druk staat, onzeker is, het lastig heeft of anderszins wordt bedreigd, lijkt algemeen aanvaard. In verkie-

*De kosten voor een typisch
Amerikaans gezin –
hypotheek, auto, ziektekosten,
kinderopvang, onderwijs
– zijn de afgelopen dertig jaar
aanzienlijk sneller gestegen
dan de inkomens*

zingstijd heeft men het over *middle class anxiety*.

In hun boek *The Two Income Trap: Why Middle-Class Mothers and Fathers Are Going Broke* vertellen Elizabeth en Amelia Warren waarom. De vaste kosten voor een typisch Amerikaans gezin – hypotheekbetalingen, afbetaling auto, ziektekostenverzekering, kinderopvang, onderwijs en belastingen – zijn de afgelopen dertig jaar aanzienlijk sneller gestegen dan de inkomens. Een gezin van tweeverdieners brengt nu bijna tweemaal zoveel inkomen binnen als in 1970 een gezin met één kostwinnaar, maar het gezin had toen meer vrij te besteden. Als beide partners werken dan is dat vaak uit bittere noodzaak. Bovendien zitten ze tot over hun oren in de schulden, zowel door een tweede of een derde hypotheek als van torenhoge schulden op hun creditcards. Tot op een behoorlijk hoog inkomensniveau wordt de huidige hypotheekcrisis gevoeld.

INKOMENSONGELIJKHEID GESTEGEN

Amerikaans onderzoek concentreert zich vooral op inkomensongelijkheid. Volgens cijfers van het *Congressional Budget Office* steeg tussen 1979 en 2004 het voor inflatie gecorrigeerde inkomen van de rijkste huishoudens met 176 procent, tot meer dan 860.000 dollar. Het inkomen van de middelste 20 procent steeg in die jaren met 21 procent naar 48.400 dollar, terwijl de laagste groep er maar 6 procent op vooruitging, met 800 tot

14.700 dollar. In de eerste jaren van de nieuwe eeuw versnelde dit proces van denivellering. Sinds de laatste decennia van de negentiende eeuw is de inkomensongelijkheid in de VS niet zo groot geweest.

De vraag is wat dit voor gevolgen heeft. Daar wordt het zorgelijk. De aansluiting tussen de verschillende groepen raakt verloren, de verhoudingen lijken verstard, de mobiliteit neemt af, of is neerwaarts. Een hele groep dreigt uit de middenklasse te verdwijnen: de arbeiders met een hoog loon en attractieve arbeidsvoorwaarden. Deze *blue collar middle class*, ooit de ruggengraat van de Amerikaanse samenleving, is een uitstervende soort.

In 1955 sprak president Dwight Eisenhower voor de conventie van de *AFL-CIO*, de federatie van Amerikaanse vakbonden. ‘De Doctrine van de klassenstrijd van Marx was de uitvinding van een eenzame balling, driftig penpend in de donkere hoeken van het *British Museum*,’ zei Eisenhower. ‘Marx verafschuwde de middenklasse. Hij kon niet voorzien dat de arbeiders in Amerika, gerespecteerd en welvarend, samen met de boer en de zakenman, zijn gehate middenklasse zouden vormen.’

Natuurlijk hield Eisenhower een politiek verhaal, maar het was ook een weergave van het federale beleid na de Tweede Wereldoorlog. Want de middenklasse in Amerika kwam niet vanzelf tot stand. Zij was het gevolg van beleid. Een scala aan overheidsprogramma’s maakte van de naoorlogse decennia in Amerika inderdaad de gloriejaren van de middenklasse. In een soort pacificatie ruilde de vakbeweging klassenbewustzijn in voor middenklassenbewustzijn, zegt Lizabeth Cohen in haar fascinerende *A Consumer’s Republic*. Het vergroten van koopkracht werd de belangrijkste doelstelling, niet controle over de werkplaats of het management. Ook accepteerden de arbeiders sociale verzekeringen via hun werkgever en niet via de overheid. Wie geen baan had in een goed georganiseerde sector, viel buiten het systeem. Volgens Jacob Hacker van *Yale University* gaven de VS net zoveel uit aan sociale voorzieningen als Europa, alleen loopt een flink deel via de private sector, die daarvoor uitgebreide fiscale voordelen geniet. De algemene opinie is dat deze gouden eeuw van de middenklasse duurde tot 1975.

REAGAN-THATCHERREVOLUTIE

In de jaren zeventig begon de Amerikaanse economie aan een herstructurering, gedwongen door de oliecrisis en stagflatie. Mede daardoor veranderde het politieke klimaat. Herverdeling werd een vies woord, progressieve belasting een halsmisdrijf. Sinds de Reagan-Thatcherrevolutie betalen de hogere inkomens aanzienlijk minder belasting dan tevoren en staan de overheidsuitgaven onder druk (in de VS ook op staatsniveau). De matigende werking van de inkomstenbelasting is verdwenen: volgens

Business Week verdiende in 1970 een CEO van een bedrijf uit de *Fortune 200* 42 keer zoveel als de gemiddelde arbeider. In 2001 was dat 500 keer zoveel. Het verkoopargument was dat dit de economie zodanig zou stimuleren dat niet alleen de overheidsinkomsten erdoor zouden toenemen, maar ook dat iedereen zou profiteren — in de woorden van John F. Kennedy: ‘Een stijgend tij brengt alle schepen omhoog’. De werkelijkheid is minder prozaïsch. Veel schepen stegen niet, terwijl andere schepen zo hard zijn gestegen dat ze in een andere wereld zijn terechtgekomen.

Een derde oorzaak van de grote veranderingen is de nieuwe economie. In de jaren tachtig en negentig accelereerde het proces van globalisering en technologiegedreven productiviteitsstijging. De fabrieksarbeiders werden te duur om in die wereld te kunnen concurreren. Hun middenklassenparadijs werd geleidelijk aan ontmanteld. Weliswaar profiteerden ze van lagere prijzen en een groot aanbod, maar bepaalde diensten, zoals gezondheidszorg en goed onderwijs, werden steeds duurder.

En dat terwijl onderwijs de sleutel werd tot de nieuwe banen. Verdwenen zijn de traditionele banen in administratie, verkoop en geschoolde arbeid. De *college wage premium*, het extra inkomen van mensen met een universitaire basisopleiding, is gestegen. In 1975 verdiende zo iemand 24 procent meer dan iemand met *high school*, in 2002 was dat 43 procent. De grote ondernemingen van Amerika waren ooit vehikels van opwaartse mobiliteit: ze produceerden een nieuwe klasse van professionele managers. Dat is allemaal veranderd: de bedrijven zijn kleiner, de managementtrajecten geven minder mogelijkheden voor minder mensen. De wortels in de samenleving zijn minder: er wordt gemakkelijker vertrokken.

De meeste nieuwe banen ontstaan in de vakbondsvrije dienstensector, waarin de sinds 1965 explosief toegenomen immigratie de lonen laag heeft gehouden. Door dit alles is de middenklasse klem komen te zitten. Haar levensstijl is niet langer te handhaven met de huidige inkomens.

LEVENSV ERWACHTINGEN

De maatschappelijke gevolgen zijn enorm, zoals een artikel in *Harvard Magazine* op een rijtje zet. Zo is tussen 1983 en 1999 de levensverwachting van mannen in meer dan 50 Amerikaanse *counties* gedaald — voor vrouwen in meer dan 900 *counties*. Volgens Majid Ezzati van de *Harvard School of Public Health* heeft een samenleving met grote verschillen — in gezondheid, rijkdom, onderwijs — negatieve gevolgen voor iedereen. Er is een correlatie met hogere misdaad, ontevredenheid, slechtere fysieke en mentale gezondheid, minder harmonie tussen rassen en etnische groepen, en minder participatie in de samenleving.

Volgens Janny Scott van *The New York Times* is er statistisch bewijs dat de *upper middle class* langer en gezonder leeft dan de middenklasse, die weer langer en beter leeft dan de arbeidersklasse. Dat is niet het gevolg van toegang tot medische zorg, maar geeft verschillen weer in werkomstandigheden, stress, dieet, buurten, gezinsopbouw en andere sociale en economische factoren. Amerikanen in de bovenste 5 procent van de inkomenspiramide, leven negen jaar langer dan mensen in de onderste 10 procent. In de lijst van OESO-landen staan de Verenigde Staten op plaats 21 voor wat betreft levensverwachting en op 25 voor kindersterfte.

Verder leiden de inkomensverschillen tot een dramatisch verschil in onderwijskansen. In Amerika worden scholen gefinancierd uit de onroerend-goedbelastingen — het laat zich raden dat de scholen in de rijke wijken stukken beter zijn. Bovendien kunnen ouders met hoge inkomens meer investeren in de opleiding van hun kinderen. Een gevolg — en dan zijn we terug bij mobiliteit — is dat het onderwijssysteem steeds meer is gestratificeerd op basis van sociale klasse.

Het risico is dat hierdoor een zichzelf in stand houdende elite ontstaat. Driekwart van de studenten aan de beste 146 colleges komt uit het rijkste kwart van de samenleving, slechts 3 procent komt uit de laagste 25 procent. De mediaan van het huishoudinkomen van ouders van *Harvard*-studenten is 150.000 dollar. Nu een paar families de landelijke politiek domineren, klinkt het soms alsof niet Europa maar Amerika het continent is geworden waar een elite de rijkdom en de macht aan elkaar overdraagt.

Ongelijkheid kan mensen hard aan het werk zetten en hoge prestaties opleveren, maar ook leiden tot meer individualisme. Amerikanen werken langer en, zoals Robert Putnam liet zien in zijn beroemde boek *Bowling Alone*, doen steeds minder samen. Er is een afname van sociaal kapitaal, betrokkenheid bij burens, vrienden en *civil society*. Dit wordt onderstreept door de toenemende economische segregatie van Amerikaanse woonwijken, een observatie die de journalist Bill Bishop uitwerkt in een recent boek, *The Big Sort*. *Suburbs* en *subdivisions* raken meer en meer gescheiden, niet op basis van ras, religie en etnische afkomst, zoals vroeger, maar op basis van inkomen. Hoe verdeelder een samenleving, hoe minder bereidheid om genereus te zijn met voorzieningen. De *suburbs* met de rijkste inwoners privatiseren allerlei diensten liever.

POLITIEKE CONSEQUENTIES

Uiteindelijk zal dit natuurlijk politieke gevolgen hebben. *Harvard*-econoombestuurder Edward Glaeser verwoordt het wel heel apocalyptisch: ‘Grote afstanden tussen rijk en arm ... kunnen schadelijk zijn voor de democratie en de

rechtsstaat als de elite dictators prefereert die hun belangen beschermen, of als de achtergestelden zich wenden naar een dictator die belooft om eigendomsrechten te negeren.' Zo dramatisch zal het niet snel worden, maar het is goed om deze waarschuwing in het achterhoofd te houden als populistten van links en van rechts het politieke klimaat vergiftigen, of profiteren van het gif dat de samenleving genereert.

Het gaat niet om afgunst, daar hebben Amerikanen weinig last van. Relatieve armoede is een lastig begrip, maar het resoneert in een tijd dat oude zekerheden worden bedreigd en optimisme en hoop afnemen. Dit zijn nou juist de eigenschappen die Amerika nodig heeft om te functioneren, zoals

Robert Frank laat zien in *Falling Behind*.

*Republikeinen en Democraten
vergiftigen al decennia het
politieke klimaat*

Je hoeft niet vreselijk partijdig te zijn om vast te stellen dat de regering-Bush veel schade heeft aangericht met haar rücksichtsloze belastingverlagingen voor de rijken, haar

weigering om de kosten van de oorlog in Irak door te berekenen, en het uit de hand laten lopen van de zelfzucht van het Republikeinse Congres. Het komt niet van één kant. Republikeinen en Democraten vergiftigen al decennia het politieke klimaat, maar wie meent dat de overheid een rol heeft te spelen in het creëren van die stabiele middenklasse en het beteugelen van de excessen in de inkomensverhoudingen, kan alleen maar hopen dat er snel een waterscheidingverkiezing plaatsvindt. Dan kan een regering onder een nieuwe president de rol van de overheid opnieuw definiëren en een deel van de egoïstische zelfzucht kanaliseren.

Dit is het ideale scenario. Populisme heeft in Amerika nooit veel voet aan de grond gekregen. Zoals James Madison al opmerkte, met Alexis de Tocqueville als echo: Amerika heeft zoveel verschillende belangen en belangenbehartigers dat één onderwerp nooit prevaleert. Politici die de armen en minder succesvollen probeerden te mobiliseren, kwamen nooit erg ver. Hoe lager iemands inkomen, hoe minder hij gaat stemmen. Bovendien zijn de moraalpopulisten erin geslaagd om kiezers over te halen voor hen te stemmen op andere dan sociaaleconomische gronden. Thomas Frank schreef erover in *What's the matter with Kansas?*, waarin hij probeert te verklaren waarom mensen uit de laagste inkomensgroepen stemmen op een partij die de belasting verlaagt voor de rijken en hun publiek gefinancierde voorzieningen onthoudt of afneemt. Ze laten zich wijsmaken, meent Frank samen met een goed deel van de intelligentsia, dat homohuwelijk, abortus en schoolgebed belangrijker zijn dan onderwijs, sociale voorzieningen en gezondheidszorg.

In verkiezingstijd is protectionisme altijd een populair onderwerp en globalisering een heerlijke kop-van-jut. En natuurlijk zijn illegale immigranten de schuld van alles. Over dat protectionisme hoeven we ons niet al te druk te maken. In de praktijk is het geen werkbare optie, al kunnen politici er wat bonuspunten mee scoren. Ze zullen het niet kunnen en willen uitvoeren. Verzet tegen globalisering heeft veel van verzet tegen het weer, dus ook dat hoeft niet veel te betekenen. Stemmingmakerij tegen illegalen kan lelijke vormen aannemen, maar er lijkt in de Verenigde Staten een brede stroom die de 12 miljoen illegalen een pad naar burgerschap wil geven. Dat is verstandig, want recent onderzoek laat zien dat de oorzaak van het achterblijven van veel hispanics te maken heeft met hun illegale status, waardoor hun normale traject als immigrant stopt. Bovendien kan Amerika niet zonder hun werkracht.

Om een brede middenklasse te behouden, zal Amerika moeten kiezen voor een actiever overheidsbeleid. Vooral gezondheidszorg en onderwijs moeten zo worden gestructureerd dat ze de ongelijkheid binnen de perken houden. De Amerikaanse samenleving is verdeeld geraakt, niet zozeer tussen de blauwe (Democratische) en rode (Republikeinse) staten, maar tussen mensen die kunnen omgaan met het systeem en zij die er geen invloed op hebben. Naarmate de groep die profiteert zich letterlijk meer afzondert van degenen die de klappen krijgen, zal er een grotere coalitie kiezers ontstaan die de overheid weer de rol willen toebedelen die noodzakelijk is om het geloof in de Amerikaanse droom te herstellen. Of beter gezegd, niet het geloof daarin, want dat is er, maar de daadwerkelijke mogelijkheden om die Amerikaanse droom ook te leven.

Literatuur

Class Matters door correspondenten van *The New York Times*, 2005.
Falling Behind. How Rising Inequality Harms the Middle Class door Robert H. Frank, 2007.
The Working Poor. Invisible in America door David K. Shieler, 2004.
A Consumer's Republic. The Politics of Mass Consumption in Postwar America door Elizabeth Cohen, 2003.
Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community door Robert D. Putnam, 2001.
Nickled and Dimed. On (not) Getting By in America door Barbara Ehrenreich, 2001.

Are We Still a Middle-Class Nation door Michel Lind in *The Atlantic Monthly*, January/February 2004.
Unequal America, Causes and Consequences of the wide – and – growing gap between rich and poor door Elizabeth Gudrais in *Harvard Magazine*, juli 2008.
What's the Matter With Kansas? How Conservatives Won the Heart of America door Thomas Frank, 2004.
The Big Sort: Why the Clustering of Like-Minded America Is Tearing Us Apart door Bill Bishop, 2008.
One Nation, After All. What Middle-Class Americans Really Think About door Alan Wolfe, 1998.